

## Apie Joną Glebavičių

2017 m. Saksonijos krašto, valstybės ir universiteto bibliotekoje buvo surastas mažai kam žinomas Kauno liuteronų kunigo Pauliaus Oderborno kūrinys. Tai Vilniuje, Jono Karcano spaustuvėje, 1583 m. publikuotas Himnas apie seną ir garsią Glebavičių giminę. Jame apdainuojama Lietuvos istorija, daugiau dėmesio skiriant Gediminui ir Vilniaus įkūrimui, taip pat apibūdinama Glebavičių giminė, minimi iškilesni tos giminės asmenys.

**Jono Jonaičio Glebavičiaus** biografija poemoje paminima trumpai. Jis minimas kaip „didis karžygys“, plačiai pagarsėjęs Livonijos karo metais ir savo tvirta laikysena nelaisvėje, ir pergalingais žygiais po Stepono Batoro vėliavomis. Visa tai buvo gyva tuo metu, kai poema buvo kuriama. Ir visa tai ar iš Oderborno poemos, ar iš žodinės tradicijos, ar iš kitų šaltinių pateko tiesiai į Kojelavičiaus Lietuvos herbyno plačiausiąją – lotynišką – versiją. Štai kaip čia apibūdintas Jonas Jonaitis Glebavičius:

„Jonas Glebavičius, Jono sūnus. [...] Per Suomijos kunigaikščio Jono vestuves su Lenkijos karaliaus Žygimanto II [Augusto] seserimi Kotryna Vilniuje [per riterių turnyrą] jis visus įveikė ieties valdymo patyrimu. Dar jis buvo Minsko kaštelionas, kaip matyti iš Strijkovskio dedikacijų, jis ryžtingai gynė Polocką. Kai Davaina priešingai, nei jis patarė, iš miesto išvarė 20 tūkstančių kaimiečių, o patį miestą sudegino, jis kartu su pilimi ir vaivada Davaina pateko į maskvėnų rankas. Nelaisvėje jį išlaikė ilgai. Kai 1565 m. jis iš kalėjimo per vieną maskvėnę parašė į tėvynę, [pranešdamas] apie Maskvėno ketinimus, [nukreiptus] prieš Lietuvą, [o jo] laiškas buvo perimtas, tai tirono akivaizdoje [Jonas Glebavičius] atvirai pareiškė, kad jis ir nelaisvėje daugiau rems Respubliką, kurioje yra gimęs. Už tai jis pelnė pagyrimo iš priešo ir tirono. Per vieną pokalbį su caru paaiškėjęs, kad jis išpažįsta kalvinistų atskalą, turėjo būti nunuodytas, bet išvengė pavojaus, perspėtas patikimų [žmonių]. Galop jis apie 1569 m. buvo paleistas į laisvę, nes [priešams] suteikė vilčių, jog pasistengs, kad mirus Žygimantui Augustui, caras bus išrinktas karaliumi. Jį iškeitė į belaisvius Plešką ir Aliochiną. Grįžęs [iš Maskvos] buvo paskirtas Minsko kaštelionu. Paskui jis tapo Polocko vaivada. 1581 m. su Steponu jis vedė savo lėšomis [nusamdytas] kuopas prieš Polocką ir Velikije Lukus. Galima perskaityti, kad 1587 m. jis pasirašė po Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos luomų konfederacijos [raštu]. Tiems patiems luomams išruošus pasiuntinybę pas neseniai karaliumi išrinktą Zigmantą, jis ėjo pasiuntinybės vadovo [pareigas, taip pat] karaliaus akivaizdoje apskundė lenkus pažeidus unijos susitarimus, [nes šie], be kitų dalykų, neseniai [patys vieni] karūnavę Zigmantą [ir] nepakvietę Vilniaus bei Trakų vaivadų, o prievarta pašalinę jų antspaudus, [kai tuo tarpu] pagal [unijos] nuostatus [būtent] su jais apsaugomos Karalystės insignijos. 1590 m. Respublika jį paskyrė karo patarėju karaliui.“

Oderborno poema atliepia šį pasakojimą. Dėl teisybės reikia pasakyti, kad ir joje, ir šiame Kojelavičiaus pasakojime nupieštas Glebavičiaus paveikslas skiriasi nuo Minsko kašteliono atvaizdo, žinoto jo laikų visuomenės. Kur kas garsiau nei apie narsą ginant Polocką ar tvirtybę Maskvos nelaisvėje andai kalbėta apie jį kaip išdaviką, Ivanui IV už laisvę raštu pasižadėjusį ginti Maskvos interesus Lietuvoje ir Lenkijoje. Nors 1565 m. grįžęs iš nelaisvės Glebavičius išsyk apie įsipareigojimus Ivanui IV pasipasakojo Žygimantui Augustui, 1566 m. didysis maršalas Jonas

Chodkevičius už išdavystę iškvietė jį į didžiojo kunigaikščio teismą. Bylos svarstymas prasidėjo 1569 m. kovo 7 d., jau vykstant Liublino seimui, ir tęsėsi beveik keturis mėnesius. Rugsėjo 1 d. buvo paskelbtas nuosprendis, kuriuo Glebavičius buvo išteisintas. Esama žinių, kad vėliau jis susirašinėjo su Ivanu IV, informuodamas apie padėtį Lietuvoje, didikų ir bajorų nusiteikimą Maskvos atžvilgiu, caro ar jo sūnaus galimybes užimti Vilniuje kunigaikščio sostą. Apibendrinamas jo gyvenimą, lenkų istorikas Tomaszas Kempa nurodo keletą Glebavičiaus būdo bruožų, jį išskyrusių iš amžininkų: atkaklumą, gebėjimą deramai įvertinti padėtį, „liudijusį apie aukštą jo inteligencijos lygį“, drąsą, tam tikrą polinkį į intrigas ir didžiulį politinį aktyvumą. Tuo iš dalies galima paaiškinti Oderborno paskatas parašyti tokį Himną apie seną ir garsią Glebavičių giminę, kuris išryškintų garbingą jos kilmę, didžius iškiliųjų jos bei su ja susigiminiavusių asmenų nuopelnus Lietuvai ir taip prisidėtų prie sėkmingesnės Glebavičiaus karjeros. Mat nuo 1571 m. pabaigos, kai buvo nominuotas Minsko kaštelionu (juo tapo kitamet), jis beveik dešimtmetį karjeros laiptais nekilo. Padėtis ėmė keistis 1580 m. lapkritį, kai karalius Steponas Batoras jį paskyrė LDK žemės išdininku. 1584 m. rugsėjo mėn. jis gavo valdyti Upytės seniūniją, 1585 m. vasarį tapo Trakų kaštelionu, o 1586 m. kovo 30 d. – Trakų vaivada, antru pagal rangą pasauliečiu pareigūnu Lietuvoje.

Tokiam vertinimui neprieštarauja Glebavičiui dedikuota Oderborno pratarmėlė. Joje Kauno liuteronų kunigas nurodo dvi poemos sukūrimo priežastis:

*„Igitur Magnificentia vestra Hymnum illum hystoricum, qui seriem Illustrissimae gentis vestrae continet, & quem ego honoratorum hominum impulsu horis subseciuis exaravi, clementi vultu contemplabitur, statim[ue] videbit, maximos aliquando Reges, fortissimos Principes, Magnanimos in bello duces, sapientissimos Rerumpub. Rectores in populo Lithuano floruisse.“*

*(Tad jūsų prakilnybė palankiu žvilgsniu įvertins šį istorinį himną, kuris apima šviesiausios jūsų giminės eilę ir kurį aš, paskatintas garbingų žmonių, parašiau atliekamomis valandomis, ir iš karto pamatys, kad lietuvių tautoje kitados garsėjo ir didieji karaliai, ir galingieji kunigaikščiai, ir per karą didžiadvasiai pasirodę karvedžiai, ir išmintingi valstybių vadovai.)*

Himnas apie seną ir garsią Glebavičių giminę parašytas sklandžiu hegzametru. Jis suaustas iš Vergilijaus Eneidos, Ovidijaus Metamorfozių, Klaudijaus Klaudijano Panegirikos apie imperatoriaus Honorijaus ketvirtąjį konsulavimą (Panegyricus de IV consulatu Honorii Augusti), italo humanisto Giovanni Gioviano Pontano (Ioannes Iovianus Pontanus, 1426–1503) poemos Uranija (Urania), taip pat vokiečių nehumanisto Petro Lotzo (Lotichius Secundus, 1528–1560) elegijos „Mėnuliui“ („Ad Lunam“), kitų Antikos, Viduramžių ir Renesanso poetų tropų ir citatų. Himno poetinės kalbos ypatybės, Oderborno imitavimo „technika“ iliustruojama viena ilgesne ištrauka:

„- Tu ant šio skydo matai, kaip žvaigždynų valdovas – sidabro

Mėnuo – giedru dangumi išsklaidęs debesis kyla, kol, paaukuotais ragais labdaringą

Aušrinę apglėbęs, čia, virš šalmo, su ja atsiranda –

tai jiedu abudu matomus rausvame danguje ratelius dailiai veda.

Būkit pasveikinti jūs: tu, Alkimedonto šedevre,

puikūs dailės kūriniai ir šio meistro išlavintos rankos!

Sveikas ir tu, šarmotos nakties valdove Kintieti,

vade ryškusis tamsoj, nuo ugnies ne savo priklausąs,

gyvas sesers spinduliais, nuo saulės įkaitusio veido gaunąs veidui kaitros,

tiesyk išmatavęs didingą skliautą dangaus!

Man apreišk jau dėmes ant jaunatviškų savo skruostų,

nes tavo galias ir vardus aš dabar apdainuosiu!

Žemės plotus stebi iš aukštai, gražusis dievaiti,

kai pats pirmas savu vežimu per dangų važiuoji.

Tavo tarnyba visa – prižiūrėti žvaigždes,

kiek tik matos ar kiek tik žinoma jų,

ir veržliam bėgime per padangę

niekad žvaigždynai jokie tavęs neįstengė aplenkti.

Tau neprilygsta taip pat nė Majos sūnus,

tas Olimpo greitas pasiuntinys su sparnuotais aukso sandalais.

Visa, ką turi dangus, kas auksiniam ore egzistuoja,

valdo tavoji galia, vandenynus ir žemę ji tvarko,

maino formas gamtoj, kiek jų ar skystoj vandenynų terpėj gyvena,

ar kiek po girias savąsias klajoja, –

visa atgauna jėgas tavo šviesuliui ėmus pilnėti.

Ženklini liūtis blyškus, o kai pasirodai raudonas,

Euras ir Notas išvien ir dar vėtrom plačiai pagarsėjęs Afrikas

varo bangas lig dangaus ir krantą užlieja.

Tąsyk jokie inkarai supamų laivų nebesaugo,

ir, jei neklystu, tiktai maloningasis Forkas juos gelbsti.

Bet jei jau kartą šviesia kakta ir spindinčiais skruostais pradedi kopti dangun ir,  
skaistus patekėjęs, pakyli, puikų mėnesį mums pagal sutartį tvirtą laiduoji.

Lydimas nuolat žvaizdžių dangaus garbingas valdove,  
padermę gyvių visų, žmonių ir sparnuočių balsingų vienas pasauly valdai,  
ir didžiausios jo įžymybės: kilnūs karaliai,  
taip pat ir jų kilmingi vaikaičiai laikė garsingos kilmės ir garsingų gyvenimo žygių ženklų tikriausiu  
tave,

todėl ir ant didvyrių herbų tu pavaizduotas švieti –  
tie vyrai narsiais savo žygiais sau pajungė žemes,  
o narsa lig žvaigždynų iškilo.

Sveikas, garsusis dangaus aukštenybių vedlį ir valdove,  
baisiai puikus žymenie, Glebavičių giminei tekęs!

Sveikas, dievaiti, žvėrių nugalėtojai, girių karaliau!

Lygiai kaip pats tu, kuris skleidi mirtingiesiems šviesą,  
rodaisi veidu putliu ir kreivu žvilgsniu į mus žiūri, kol,  
vingiuotu keliu nakties tamsybėj keliavęs, ratą apsukęs,  
galop pasirodai prieš saulę ir visą galvą ir plaukus blizgius apsipili auksu geltonu,  
lygiai taip pat narsumu ir garbinga gimine savo spindi Glebavičiai –  
juos ir abudu ašigaliai mini, ir nusidriekęs plačiai Okeanas,  
kuris keturšonę žemę skalauja bangom...

O garsiausias ten protėviais – Jonas: tai – Lietuvos pažiba ir tikra giminės garsenybė,  
jis tauria prigimtim ir nuopelnais daug ką pranoksta ir garsius didikus taip toli vienintelis lenkia.

Jis – karaliaus širdis, Lietuvos numylėtinis tikras,  
ėmęs puikiuosius ginklus ir vilkėsis aukso chlamidę,  
šalmu ir auksaspalviu sultonu pasipuošęs tiek sykių,  
brangią gyvybę tiek syk paaukot už tėvynę norėjo!

Jo garsiuosius žygius ir Maskva, ir Sarmatija žino!“